

Znovu o existenci¹

Pavel Materna

Primární důvod, proč existenci nemůžeme předikovat o jednotlivinách, je dán tím, že by to vedlo k nesmyslné činnosti ověřování, zda daná jednotlivina existuje (proto Frege, jehož logická intuice v souvislosti s jazykem byla vynikající, tento způsob explikace odmítl).

Tvrzení, že „je v přirozeném jazyku slovesa ‚existovatí‘ užíváno informativně, jako predikátu o individuích“ (Sousedík 2010, 239) nic nedokazuje: Frege velmi dobře věděl, jak se užívá slovesa ‚existovatí‘, věděl však také, že jazyk sám má své kódovací prostředky a že *logická explikace* musí nahradit povrchové užití slov, abychom mohli provádět logické analýzy. Říci „Jednorožci existují“ neříká nic o logické struktuře významu této věty. Krom toho co by znamenalo říci naprosto rozumovou větu „Jednorožci neexistují“? To bychom museli vzít nějaké individuum a říci o něm, že neexistuje? Viz poslední příklad v této poznámce.

Příklad uvedený prof. Sousedíkem měl ukázat, že bez tohoto kritizovaného pojetí existence nelze uvedenou větu analyzovat. Ukázal jsem, že to lze, ovšem nepoužil jsem rozvinutý aparát, z něhož by bylo patrné, že nepotřebuji specifikovat vztah báje k rozsahu dané třídy jako tvrzení či předpokládání. Po typové analýze (zhruba: Báje jako vlastnost jistých propozic) lze prostě ukázat, že propozice neprázdnosti třídy jednorožců v daném světě do báje patří. Abych to nemusel formálně rozvádět, použil jsem termínu „tvrdit“, což pro danou argumentaci nemá žádný význam.

K argumentu kolem „spadat pod“ musím přece jen určitý jednoduchý ‚aparát‘ uvést. Konstrukce třídy M může vypadat i takto:

$$\lambda x Mx$$

Tvrdím-li neprázdnost třídy M (tj. existují prvky M, jak se vyjadřujeme), neznamená to nic jiného, než tvrzení neprázdnosti M, tj. s použitím kvantifikátoru

¹ Reakce na stať Sousedík (2010).

$$\exists \lambda x Mx$$

Žádnému *prvku* M se nepřisuzuje zvláštní vlastnost existence. Existenční kvantifikátor se týká *třídy* samé. Jazyk má ovšem své zkratky a specifické prostředky kódování logických struktur, takže kombinaci existenčního kvantifikátoru s třídou nečteme „Existuje třída M “, nýbrž „Třída M je neprázdná“.

Kdyby se existence chápala v nějaké explikaci jako vlastnost jednotlivin, došli bychom k další absurdnosti. Představme si, že M je množina sudých prvočísel větších než 2. Tato množina je prázdná a je konstruována takto (obor proměnnosti x jsou přirozená čísla):

$$\lambda x (x > 2 \wedge \text{Sudé}(x) \wedge \text{Prvočíslo}(x))$$

Prázdnost této třídy snadno zkonstruujeme při pojetí existence jako vlastnosti tříd:

$$\neg \exists \lambda x (x > 2 \wedge \text{Sudé}(x) \wedge \text{Prvočíslo}(x))$$

Kdyby ovšem existence byla vlastností jednotlivin, *která čísla by měla vlastnost neexistence?*

Jde-li o existenci vztaženou k empirickým výrazům, tj. týkající se intenzí, lze ji chápat buď jako shora, tj. stanovící nebo popírající neprázdnost třídy, přičemž třída je dána jako hodnota dané intenze v daném světě (a čase), nebo ekvivalentně můžeme definovat *predikát existence*, který vypovídá *obsazenost* dané intenze v daném světě a čase. Z toho hlediska můžeme existenci v empirickém případě chápat jako vlastnost dané intenze mít v daném světě a čase hodnotu. Je-li např. daná intenze vlastnost individuí (vodník, velkoměsto), pak tvrdit, že vodníci neexistují a velkoměsta ano znamená říkat, že hodnotou vlastnosti ‚vodník‘ v daném světě a čase je prázdná třída, kdežto hodnotou vlastnosti ‚velkoměsto‘ v tom světě a čase je neprázdná třída.

V logice má smysl uvažovat pouze o univerzu, které prof. Sousedík charakterizuje jako množinu prvků „s reálnou existencí“, tj. jako objektivní množinu. Brentanovská / Meinongovská universa lze chápat jako nedorozumění dané nerozlišením individuí a individuových rolí. K tomu je relevantní Tichého obsáhlý článek *Individuals and Their*

Roles německy publikovaný v *Zeitschrift für Sémiotik* 9, 1987, anglicky v *Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy* (Praha – Dunedin, 2004, 710 – 748, slovensky v *Organon F* 1994, 29 – 42, 123 – 132, 208 – 224, 328 – 333).

Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1
110 00 Praha 1
MaternaPavel@seznam.cz

Literatura

SOUSEDÍK, S. (2010): Poznámka k příspěvku prof. Materny o existenci. *Organon F* 17, č. 2, 239 – 240.

Kritická poznámka k sémantickým východiskům transparentní intenzionální logiky

Stanislav Sousedík

Ve svých minulých příspěvcích zveřejněných v tomto časopisu (naposledy: *Organon F* 17, 239 – 240) jsem se pokusil ukázat, jak lze rozbořením vět typu¹ „jednorozci existují v bájích, a(le) ve skutečném světě neexistují“ dovést, že je existence predikátem prvního řádu (= že se vypovídá o individuích). Vycházel jsem ze skutečnosti, že v bájích o jednorozcích mluvíme a že v nich tedy existenci jednorozců předpokládáme. Mou argumentaci kriticky posoudil prof. P. Materna a o něco později kratším článkem i dr. A. Dolák (tamtéž). Pokusím se odpovědět oběma kritikům zároveň. Prof. Materna vysvětlil ve svých příspěvcích, jak se chápou v rámci transparentní intenzionální logiky (dále: „TILky“) věty typu „jednorozci existují v bájích, ale ve skutečném světě neexistují“. Výsledkem je závěr, že (v rámci TILky) věty podobného druhu nevyvolávají potřebu uvažovat o existenci jako o vlastnosti individuí. Z tónu Maternova se zdá, že tento závěr považuje za atraktivní přednost Tichého logické soustavy. Musím přiznat, že pro mne osobně tento závěr atraktivní není. Mám pro to více důvodů, uvedu jen jeden: Kdyby existence nebyla vlastností individuí, nemohl bych připustit, že jsou nějaká individua kontingentní, tj. taková, že mohou existovat či neexistovat. Z předpokladu, že nějaká jsoucna kontingentní jsou, vychází však, jak známo, jeden z významných metafyzických důkazů Boží existence. Jako věřící, jsem přirozeně motivován hledat racionální zdůvodnění své víry. Atraktivní pro mne nauka stoupenců TILky proto není. Tím samozřejmě nechci říci, že ji nejsem ochoten akceptovat, přesvědčím-li se, že je dobře racionálně zdůvodněna. Je však ve skutečnosti takto zdůvodněna? O to zřejmě půjde v našem rozhovoru. Uvidíme.

¹ Slova „typ“ užívám v hovorovém smyslu.

Aby byl náš rozhovor užitečný, musíme ovšem jako jeho účastníci uznávat určitá společná východiska. Předpokládám, že se já i moji oponenti shodujeme v tom, že při úvahách o problémech logické sémantiky musíme vycházet z přirozeného jazyka. Shodneme se dále jistě i na tom, že přirozený jazyk není nějaké nedotknutelné „sacro-sanctum“, nýbrž že je k němu třeba přistupovat s kritickou obezřetností. A i to je snad nesporné, že koriguje-li logik v něčem přirozený jazyk, musí k tomu mít i *jasné, intersubjektivně platné důvody*. Přirozený jazyk je tedy (abych si vypůjčil výraz užitý ovšem původně v zcela jiné souvislosti), *innocent until proved guilty*.

Jak jsem již řekl, vychází moje argumentace ve prospěch existence fiktivních individuí ze skutečnosti, že se (např. v bájích) o takových individuích *mluví* a že se v nich tudíž jakási od reálné existence odlišná existence (nazývám ji „intencionální“) předpokládá. V tom však podle prof. Materny (a jiných stoupenců TILky) spočívá můj základní omyl. V bájích se ve skutečnosti nemluví o individuích, nýbrž o intenzích, tj. o zvláštním druhu funkcí, jejichž argumentem jsou „světamžičky“ a hodnotou (v případě, že se jedná o tzv. „role“) individua. Je-li tomu tak, dokazuji ovšem svým myšlenkovým postupem nejvýš snad existenci intenzí (jmenovitě oněch „rolí“), nikoli však existenci fiktivních individuí.

Uznávám bez váhání, že v rámci sémantických předpokladů, na nichž je TILka vybudována, je závěr, k němuž prof. Materna dospívá, správný. Pochybnosti mám naproti tomu o tom, zda jsou přijatelné samotné tyto předpoklady. Prof. Materna se sám sémantickými předpoklady, z nichž jeho kritika mého stanoviska vychází, nezabývá. Odkazuje mne v tom bodu na analýzy provedené autorem TILky Pavlem Tichým ve stati *Individuals and Their Roles* (1987).² Moje obhajoba bude spočívat v tom, že ukáži, proč považuji Tichého zde obsažené zdůvodnění těchto předpokladů za mylné. Zajímavá je v naší souvis-

² Stať je (obtěžně) dostupná v německém původním znění, dále ve spolehlivém (částečně autorizovaném) slovenském překladu (P. Dolník, P. Cmorej), *Organon F 1*, 1994, *passim*) a konečně v anglickém překladu zveřejněném ve sborníku: V. Svoboda, B. Jespersen, C. Cheyne, (eds.), *Pavel Tichý's Collected Papers*, Praha, Otago, 2004.

losti hlavně Tichého analýza predikativních vět, jejichž gramatickým podmětem je individuová deskripce.

Příkladem takových vět je Tichým pronesený výrok

(1) moje hodinky jsou vyrobeny ve Švýcarsku

(jiným pro nás zajímavým příkladem by mohla být věta „nejmladší jednorozec v noci spí“). Protože mluvnický podmět podle našeho běžného jazykového cítění (a na něm se zakládají běžné gramatické³) označuje věc, které se přisuzuje vlastnost vyjádřená predikátem, řekli bychom, že to, o čem se ve větě (1) mluví, je určitý konkrétní předmět, totiž hodinky, které Tichému náležely v době, kdy větu formuloval, a že se oněm hodinkám ve větě (1) přisuzuje vlastnost, že byly vyrobeny ve Švýcarsku. Že takto jazyku spontánně rozumíme, Tichý připouští, ale soudí, že se jedná o jeden z případů, kdy logik musí kriticky zasáhnout. Podle jeho mínění se ve větě (1) mluví nikoli o konkrétním materiálním předmětu, nýbrž o abstraktní roli (tj. o určité funkci, intenzi), kterou Tichého hodinky chápané jako konkrétní předmět „zastávají“.

Zde jistě každého napadne námitka, že vlastnost „být vyroben ve Švýcarsku“ přece nepřipisujeme jakési abstraktní roli, nýbrž určitému konkrétnímu předmětu! Tichého odpověď je, že to, o čem se ve větě (1) mluví, a to, čemu se připisuje uvedená vlastnost, jsou dvě různé věci. To, o čem se ve větě (1) mluví, je abstraktní intenze čili funkce, která v závislosti na různých „světamžicích“ nabývá různé hodnoty. To, čemu se připisuje vlastnost vyjádřená predikátem, je na světě a času závislá hodnota této funkce, již je ve větě (1) určitý materiální předmět. O tomto hmotném předmětu v přirozeném jazyku říkáme, že to jsou právě Tichým kdysi vlastněné hodinky, ale chyba lávky! Tento hmotný předmět nejsou podle TILky „moje (tj. Tichého) hodinky“, nýbrž hodnota, kterou funkce „moje hodinky“ v určitém světamžiku (dále: v určitém „kontextu“) nabývá.

Je zřejmé, že kdyby tato Tichého analýza byla správná, mělo by to fatální důsledek pro mé výše vyložené zdůvodnění teze, že je existen-

³ Známy český filolog Jan Gebauer píše, že „podmětem se vyjadřuje osoba nebo věc, o níž se přísudek pronáší“.

ce predikátem prvního řádu. Řeknu-li totiž „nejmladší jednorozec v noci spí“, nemluvím podle Tichého o nějakém bájném individuu, nýbrž o určité „roli“, tj. funkci. Samozřejmě by Tichý mohl připustit, že hodnotou této funkce je určité bájně individuum, ale v rámci jeho teorie pro to chybí zdůvodnění (tím totiž nemůže být, co uvádím já, že se totiž v bájích o individuálních jednorozcích mluví, protože to je právě to, co Tichý popírá).

Co k tomu říci? Předně je jasné, že Tichého výklad sémantiky věty (1) je korekturou přirozeného jazyka. Abychom tuto korekturu mohli přijmout, musíme se podívat, podložil-li ji Tichý jasnými, intersubjektivně platnými důvody. Tichý ji zdůvodňuje tímto argumentem:

Jestliže se ve větě (1) mluví o konkrétním hmotném tělesu, pak této větě nelze bez znalosti, o které konkrétní těleso jde, rozumět. Avšak rozumíme větě (1) bez této znalosti. Tudíž se ve větě (1) nemluví o konkrétním hmotném tělesu.⁴

V tomto argumentu popírám první premisu a závěr. Zdá se mi evidentní, že můžeme rozumět větě (1) i bez znalosti konkrétního tělesa označeného jejím podmětem. Zesnulý Pavel Tichý věděl, který konkrétní předmět byly jeho hodinky, já to nevím, ale bez ohledu na to je ve větě (1) je v obou případech řeč o tomtéž konkrétním předmětu. Je nejasné, proč by mi to, že nevím, o který předmět se jedná, mělo bránit v rozumění oné větě. Z přirozeného jazyka to patrně jistě není (jinak bychom totiž na základě znalosti tohoto jazyka nemohli spontánně tvrdit, že se ve větě (1) mluví o Tichého hodinkách). Je-li zde tedy třeba přirozený jazyk korigovat, je to třeba zdůvodnit nějakým jiným argumentem než je ten, který jsem již uvedl. Onus probandi tu spočívá na Tichém. Poskytuje však tento autor pro svou násilnou korekturu přirozeného jazyka takový argument? Připouštím, že Tichý formuloval v uvedené stati mimo uvedeného i jiné argumenty. Přihlédneme-li k nim však blíže, pozorujeme, že jsou to nepodstatné obměny téže základní myšlenky, na níž je založen argument již uvedený. Domnívám

⁴ Věta (1) tu samozřejmě slouží pouze jako příklad predikativních vět, jejichž podmětem je individuová deskripce.